

LIBERTATEA DE CONȘTIINȚĂ

Prof. Claudia BUDA

Colegiul Național Mihai Eminescu, Baia Mare
muza_claudia@yahoo.com

Abstract: Freedom of Conscience

The basis of Sartrean freedom is ontological: we are free because we are not a self (an in-itself) but a presence-to-self (the transcendence or “nihilation” of our self). This implies that we are “other” to our selves, that whatever we are or whatever others may ascribe to us, we are “in the manner of not being it,” that is, in the manner of being able to assume a perspective in its regard. This inner distance reflects not only the nonself-identity of the for-itself and the ekstatic temporality that it generates but forms the site of what Sartre calls “freedom as the definition of man.” To that freedom corresponds a coextensive responsibility. We are responsible for our “world” as the horizon of meaning in which we operate and thus for everything in it insofar as their meaning and value are assigned by virtue of our life-orienting fundamental “choice.” At this point the ontological and the psychological overlap while remaining distinct as occurs so often in phenomenology.¹

Keywords: freedom, ontological, psychological, conscience, responsabile, individual

Libertatea de conștiință, gândire și religie constituie unul dintre drepturile fundamentale ale omului. Dreptul la libertatea de religie fiind unul dintre primele drepturi fundamentale recunoscute la nivel internațional, constituie o poziție cheie în toate actele internaționale de bază în domeniul drepturilor omului.²

Art. 18 din Declarație afirmă că „orice persoană are dreptul la libertatea gândirii, a conștiinței și a religiei; acest drept implică libertatea de a-și schimba religia sau convingerile, precum și libertatea de a-și manifesta religia sau convingerile sale, individual sau în colectiv, atât în

¹ <http://www.plato.stanford.edu>

² Ioan-Gheorghe Rotaru, *Drept Bisericesc*, Cluj-Napoca, Ed. Risoprint, 2014, pp.211-212.

public, cât și particular, prin învățământ, practici, cult și îndeplinirea de rituri. În același timp, art. 19 prescrie că orice individ are dreptul la libertatea de opinie și de exprimare, ceea ce implică dreptul de a nu fi tulburat pentru opiniile sale și acela de a căuta, de a primi și de a răspândi, fără considerații de frontieră, informații și idei prin orice mijloc de exprimare.

Art. 3 scoate în evidență înțelesul termenului de discriminare pe criterii religioase sau de convingere după cum urmează: „Discriminarea între ființele umane pentru motive de religie sau de convingere constituie o ofensa a demnității umane și o încălcare a principiilor prevăzute în Carta Națiunilor Unite și trebuie să fie condamnată ca o violare a drepturilor omului și a libertăților fundamentale, proclamate în Declarația Universală a Drepturilor Omului și ca un obstacol la relațiile prietenești și pașnice între națiuni”.

Concomitent, Art. 6 explică conținutul dreptului la libertatea de conștiință și religie și specifică: „În conformitate cu articolul prim al prezentei Declarații și sub rezerva dispozițiilor paragrafului 3 al aceluiași articol, dreptul la libertatea de cugetare, de conștiință, de religie sau de convingere implică, între altele, următoarele libertăți:

1. libertatea de a practica un cult și de a ține reuniuni referitoare la o religie sau la o convingere și de a stabili și întreține temple în aceste scopuri;
2. libertatea de a fonda și de a întreține instituții caritabile sau umanitare adecvate;
3. libertatea de a confecționa, de a dobândi și de a utiliza, în cantități adecvate obiectele și materialul cerut de riturile sau uzanțele unei religii sau ale unei convingeri;
4. libertatea de a scrie, de a imprima și difuza publicații cu privire la aceste subiecte;
5. libertatea de a învăța o religie sau o convingere în locuri adecvate acestui scop;
6. libertatea de a solicita și de a primi contribuții voluntare, financiare și de altă natură, de la particulari și de la instituții;
7. libertatea de a forma, de a numi, de a alege sau de a însemna prin succesiune conducătorii adecvați, conform nevoilor și normelor oricărei religii sau convingeri;
8. libertatea de a respecta zilele de odihnă și de a celebra sărbătorile și ceremoniile în conformitate cu religia sau convingerea sa;

Libertatea constă în mișcarea de auto-apropiere și de ierarhizare a posibilităților pornind de la esențial care este puțința de a muri. Heidegger a gândit *dasein*-ul în termenii posibilității transcendente. În faptul-de-a-fi-lui-însuși ca ființă întru puțința de a fi cea mai proprie rezidă condiția de posibilitate ontologică-existențială a faptului-de-a-fi liber pentru posibilitățile existențiale autentice.

Libertatea este actul prin care *dasein*-ul depășește orice ființare particulară și totalitatea ființării. Prin această depășire el o realizează numai prin *ec-sistența* și prin mișcarea ecstatică. Această libertate definită ca expunere a *Dasein*-ului în ieșirea din ascundere ar fi prealabilă tuturor definițiilor tradiționale ale libertății: liber arbitru sau alegere capricioasă, absență a constrângerii, disponibilitate referitoare la o exigență sau la o necesitate ontică.

Pentru Heidegger, libertatea este mai presus de toate situare în ieșirea din ascunderea a ființării ca ființare. Faptul de a fi ieșit din ascundere este el însuși, păstrat în implicarea de sine a existenței. Dar omul nu dispune de libertate după bunul său plac, deoarece omul nu posedă libertatea ca pe o însușire, ci de fapt libertatea *Dasein*-ului *ec-sistent* provoacă ieșirea din ascundere.³

Libertatea de conștiință și religie sunt două perspective⁴ – cea internă este cea care constituie, libertatea persoanei de a avea propriile păreri referitor la natura lucrurilor care îl înconjoară, credința sau lipsa de credință în valorile diverselor confesiuni.

Libertatea de religie nu poate exista fără unul dintre cele două elemente, care sunt interdependente. Totuși, latura internă rămâne a fi o parte a sferei intime a persoanei, libertatea de religie se materializează anume prin exteriorizarea liberă a convingerilor, credințelor sau valorilor persoanei.⁵ Exteriorizarea convingerilor religioase ar fi lipsită de sens dacă aceasta nu s-ar efectua în fața altor oameni. De aceea ființa umană va tinde către liberul arbitru, de fapt către libertatea de a alege.

Constituirea și înregistrarea entităților religioase constituie una dintre modalitățile esențiale de realizare a dreptului la libertatea

3 Michel Haar, *Heidegger și esența omului*, Editura Humanitas, București, 2003, p.202.

4 Ioan-Gheorghe Rotaru, *Drept Bisericesc*, Cluj-Napoca, Editura Risoprint, 2014, pp. 212-213.

5 Ioan-Gheorghe Rotaru, "Libertatea religioasă – temelie a demnității umane", în Daniela Ioana Bordeianu, Erika Androne, Nelu Burcea, *Manual pentru liderul Departamentului de Libertate religioasă*, Casa de editură "Viață și Sănătate", București, 2013, pp. 210-215.

conștiinței și religiei. În condițiile legislației în vigoare, teoretic este posibil ca un grup de persoane să se întrunească și să-și manifeste în comun religia. Dar libertatea de religie nu presupune doar exteriorizarea convingerilor. În lipsa personalității juridice este imposibil ca comunitatea să dobândească drepturi și obligații cu caracter patrimonial.

Înțelegerea lumii spirituale străbate o asemenea experiență fundamentală a comunității în care se află conștiința eului și de asemenea identitatea naturii umane și individualitatea. De aceea înțelegerea presupune o trăire, iar trăirea nu devine o experiență decât dacă înțelegerea trece de subiectivitatea trăirii în regiunea totalității și a universalului. Dilthey consideră că acestui fapt îi corespunde desfășurarea istorică a acestor științe, unde istoriografia este condiționată de cunoașterea conexiunilor sistematice în devenirea sa istorică și a căror explorare determină progresul înțelegerii istorice.

De fapt, libertatea înseamnă absența constrângerilor, iar liberul arbitru⁶ este o libertate independentă de orice determinism. Liberul arbitru este libertatea mea de a alege. Actele noastre sunt determinate de deciziile noastre, de ceea ce trebuie să facem. Dar care este limita? Suntem sau nu constrânși de ceea ce ni se întâmplă? Putem noi să decidem pentru viața noastră? Avem această putere să fim liberi în tot ceea ce facem?

M. Haar consideră că cei doi termeni *dasein-ului* ca deschidere a ființei și libertate sunt identificați și înțeleși ca fundamente ale istoriei. Heidegger a arătat condiția ontologică a exercițiului unei libertăți empirice legată de această deschidere. Astfel că libertatea ființei care se manifestă ca adevăr este dezvăluirea ființei. Libertatea înțeleasă astfel este esența adevărului în sensul ieșirii din ascundere de ordinul ființei. Locul de deschidere este gândit drept locul în care survine o eliberare în favoarea ființei, astfel încât aceasta să-și poată face apariția. Ființa – loc de deschidere – adevăr al ființei – aletheia sunt unul și același lucru, iar gândirea este chemată să gândească această identitate.

Heidegger afirmă că această gândire este în mod tradițional o funcție a înțelegerii – aprehendează și aduce o corespondență în elementul limbajului.⁷ Gândirea nu creează nimic, dar determină această

6 Idem, "Religious liberty – a natural human right", *Jurnalul Libertății de Conștiință*, Ganoune Diop, Mihnea Costoiu, Liviu-Bogdan Ciucă, Nelu Burcea (coord.), Editions IARSIC, Les Arsc, France, 2015, pp.595-608.

7 Michel Haar, *Heidegger și esența omului*, Editura Humanitas, București, 2003 p.129.

corespondență (stimmung). Această corespondență (stimmung) ar fi medierea, instrumentul acestei determinări. Stimmung-ul se situează între corespondență și gândire în maniera unui schematism transcendențial. Din acest punct de vedere, din perspectiva ființei, cele trei momente ale relației corespund celor trei inițiative majore ale ființei: ființa revendică omul prin apelul său la gândire.

Conceptul sensului la Heidegger cuprinde structura formală a ceea ce face parte în mod necesar, care este de fapt înțeles și de aceea acest sens înțeles îi revine *dasein*-ului. Numai *dasein*-ul are are sens în măsura în care starea de deschidere a faptului de a fi în lume este umplută cu ființarea care poate fi descoperită în această lume. Vorbirea a fost văzută de Heidegger drept cel de al treilea existențial al *dasein*ului și definește vorbirea ca fiind articularea inteligibilității. Întregul semnificativ al inteligibilității ajunge la cuvânt.

Heidegger a făcut o deosebire dintre cele ce au fost și cele ce au trecut, unde pentru el a trece este o expresie care se aplică ființăriiilor care nu au natura unui *Dasein*. Pentru Heidegger cel ce există nu a trecut, ci a fost, adică ceea ce au fost se ascunde, iar ceea ce ființează există.

Pentru Heidegger, conceptualizarea în favoarea căreia s-a decis *Dasein*ul în cadrul expunerii reprezintă sesizarea prealabilă. Conceptul de sens cuprinde structura formală a ceea ce face parte în mod necesar expunerea comprehensivă. Pentru filosoful german, sensul este un existențial al *dasein*ului și nu o proprietate, iar *dasein*ul are sens numai în măsura în care starea de deschidere a faptului de a fi în lume este umplută cu ființarea care poate fi descoperită în această lume.

Deschiderea luminoasă a ființei reprezintă spațiul său liber, unde libertatea autentică se situează în mișcarea prin care *aletheia* se dezvăluie, apoi se ascunde progresiv pentru a se regăsi. Libertatea este venirea către ceea ce-i este propriu, iar libertatea situată de partea ființei va da curs liber relației omului cu ea. A deveni liber înseamnă a ne lega de ceea ce ne luminează cu adevărat, iar omul nu accede la libertate decât dacă acceptă să se lase legat de lumina secretă a ființei. De aceea, libertatea de conștiință și religie deține două perspective⁸ – cea internă care constituie, libertatea persoanei de a avea propriile convingeri referitor la natura lucrurilor care îl înconjoară, credința sau lipsa de credință în valorile diverselor

8 Ioan-Gheorghe Rotaru, *Drept Bisericesc*, Cluj-Napoca, Editura Risoprint, 2014, pp. 212-213.

confesiuni. Perspectiva externă constituie în fapt exteriorizarea celei interne. Libertatea de religie nu poate exista fără unul dintre cele două elemente, care sunt interdependente. Totuși, latura internă rămâne a fi o parte a sferei intime a persoanei, libertatea de religie se materializează anume prin exteriorizarea liberă a convingerilor, credințelor sau valorilor persoanei.

Morala reprezintă un ansamblu de aprecieri asupra binelui și a răului, a ceea ce este cinstit și necinstit, iar omul sau grupul uman le face în legătură cu actele umane.⁹

Voința = proces psihic de organizare a activității în vederea înfrângerii anumitor obstacole, activitate orientată către realizarea unui scop propus (conștient). Viața morală presupune, deci, educarea voinței! Educându-ne voința, vom putea să ne stăpânim mai bine, vom putea (controla) ține sub control pornirile noastre agresive. În concluzie, vorbim despre moralitate doar în cazul oamenilor, nu și al animalelor.

Pentru J. St. Mill, libertatea este determinată de raporturile dintre individ și societate. Astfel, sfera libertății umane cuprinde următoarele:

1. libertatea lăuntrică (libertatea de conștiință)
2. libertatea de exprimare
3. libertatea alegerii unui stil de viață
4. libertatea de asociere liber consimțită

J. St. Mill consideră că în afara unor situații excepționale (ex: scurte perioade de criză ale comunității) societatea nu se poate amesteca în mod legitim în sfera privată a individului.

Filosoful precizează că, orice imixtiune a societății în sfera libertății individuale are două efecte indezirabile (din punct de vedere utilitarist):

1. uniformizarea
2. oprirea dezvoltării individului

În discursul lui Spinoza, această problemă filosofică se pune pe două planuri: cel divin și cel uman, iar libertatea la cele două niveluri este subsumată unor seturi diferite de condiții.

Afirmația lui Spinoza că „totul este determinat de necesitatea naturii divine”¹⁰ pare să nu mai lase loc pentru a mai vorbi despre libertate.

9 Idem, *Istoria filosofiei, de la începuturi până la Renaștere*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2005, pp.86,127,129,162,171-172,182,190,322.

10 Spinoza, *Etica*, București, Humanitas, 1997, p.40.

Însă tot conform lui, „un lucru este liber când acesta există prin simpla necesitate a naturii sale și nu este determinat de forțe externe să acționeze”.¹¹ Spinoza nu opune libertății necesitatea, ci constrângerea, căci numai dacă un lucru este constrâns să acționeze după o lege impusă și din acest punct de vedere, Dumnezeu este absolut liber deoarece se auto-determină în totalitate.

Omul lui Spinoza este într-o stare de servitute în măsura în care este determinat de circumstanțele externe. Acesta, pentru a fi liber, trebuie să acționeze în baza emoțiilor active, care își au sursa în rațiune și nu în baza celor pasive.

Omul în sine nu este Dumnezeu, el doar accede către o lume mai bună și ne întrebăm cine suntem și de aceea trebuie să lăsăm lucrurile așa cum sunt... de fapt sa-i lăsăm pe oameni să decidă, pentru că ei se nasc cu liberul arbitru. Noi acționăm în favoarea noastră, dar de cele mai multe ori adăugăm o valoare sau încercăm sa ne supunem legilor. De fapt, J.J. Rousseau afirma la un moment dat, ca noi suntem liberi doar atunci când ne supunem legilor, căci astfel totul ar fi permis dacă nu ar exista aceste legi.

Dacă încercăm să căutăm adevărul, poate îl vom găsi, dar avem incertitudinea că faptele descoperite nu aparțin de lumea experienței senzoriale. Privim către lumea Ideilor, de fapt către cunoașterea absolută și ne transpunem într-o lume transcendentă.

Bibliografie selectivă

- Biemel, W., *Martin Heidegger*, București, Editura Humanitas, 1996.
- Haar, Michel, *Heidegger și esența omului*, București, Editura Humanitas, 2003.
- Heidegger, M. *Repere pe drumul gândirii*, Editura Politica, 1988
- Heidegger, M., *Originea operei de artă*, București, Editura Humanitas, 1995.
- Heidegger, M., *Ființă și timp*, Editura Jurnalul literar, 1994.
- Nietzsche, Fr., *Dincolo de bine și de rău*, București, Editura Humanitas, 1991.
- Rotaru, Ioan-Gheorghe, „Religious liberty – a natural human right”, *Jurnalul Libertății de Conștiință*, Ganoune Diop, Mihnea Costoiu, Liviu-Bogdan Ciucă, Nelu Burcea (coord.), Editions IARSIC, Les Arcs, France, 2015, pp.595-608.

11 Spinoza, *Etica*, București, Humanitas, 1997, p.60.

- ♦ Rotaru, Ioan-Gheorghe, *Istoria filosofiei, de la începuturi până la Renaștere*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2005.
- ♦ Rotaru, Ioan-Gheorghe, *Drept Bisericesc*, Cluj-Napoca, Editura Risoprint, 2014.
- ♦ Sartre, J.P. *L`etre et le neant*, Paris, Gallimart, 1943.
- ♦ Spinoza, *Etica*, București, Editura Humanitas, 1997.